

LA IDEA DE DÉU EN LES SOCIETATS DE LA TECNOCIÈNCIA

Marià Corbí

En aquest article, el professor Corbí porta a terme una anàlisi dels grans desafiaments de les nostres societats i estudia les condicions de possibilitat per a un discurs sobre Déu en el seu si. Proposa el necessari diàleg entre les religions teistes i la necessitat de purificar els discursos sobre Déu.

255

En les noves societats industrials s'han produït quatre fets que tenen conseqüències en tots els ordres de la vida i també en la religió. Aquests fets culturals que ja són inevitables són:

- La desaparició, pràcticament completa, de les velles maneres de viure preindustrials.
- La generalització de la vida industrial i tecnològica a tots els nivells de la vida: en el conreu del camp, en la ramaderia, en la indústria, en les comunicacions, etc. en tot.
- L'aparició i assentament de les societats dinàmiques d'innovació contínua.
- La globalització dels mercats, les finances, les ciències i tècniques, les comunicacions, l'oci... etc.

Aquests fets suposen una transformació que imposa una mutació del programa col·lectiu de vida, una mutació del software col·lectiu. A continuació ho veurem amb més detall.

1r. *Amb la desaparició completa de les formes de vida preindustrials* desapareix una forma de vida que amb grans canvis, però amb una gran constància i uniformitat de fons, ha durat mil·lennis. Aquesta forma de vida podríem resumir-la així: el conreu de la terra, la pràctica de la ramaderia, la fabricació d'objectes artesans i el comerç. L'estructura d'aquesta societat ha estat patriarcal i la seva organització, jeràrquica.

Aquesta forma de vida va engendrar i sustentar unes mitologies, simbologies i rituals a partir dels quals es programava la forma de pensar, de sentir, l'acció i l'organització dels individus i dels grups. A partir d'aquí s'assegurava la transmissió d'aquest tipus de vida d'una generació a una altra. En aquests mateixos motlles s'expressava la religió.

Amb la desaparició completa de les societats preindustrials s'enfonsa tot allò que se sustentava damunt d'elles. Cal assumir com un fet del tot irreversible la desaparició de les societats preindustrials agràries, jeràrquiques, patriarcal, estàtiques – que viuen sempre de fer el mateix –, no universals sinó locals.

Cal acceptar que amb elles desapareixen les maneres de pensar, de sentir, de percebre, d'actuar i organitzar-se que els són pròpies. Aquesta desaparició pot ser lamentable o no, però és irreversible i irremeiable. Lamentar-se no porta enlloc i resulta molt perjudicial el fet de no voler ser conscient de l'extinció d'aquest tipus de societats i de no treure, al més aviat possible, totes les conseqüències d'aquesta mort definitiva.

Com que cal estar disposat a abandonar tot allò que és propi d'aquest tipus de cultura, en la forma de pensar, de sentir, en l'organització de la societat i de la família, cal estar disposat a deixar enrere els aparells mitològics i simbòlics amb els quals aquestes societats es van estructurar. Encara més, cal fer esforços positius per desfer-se de tot això perquè ja no són formes vives, són, a molt estirar, formes residuals que poden continuar en aquesta situació de residuals per llarg temps, encara, en alguns sectors de les noves societats industrials.

2n. *La generalització de la vida industrial i tecnològica en tots els nivells de la vida* comporta que el pensament científic impregni tots els àmbits de la cultura i de la vida. Res del que tingui importància per a la vida dels homes li serà aliè, fins i tot allò referent als aspectes axiològics o la comunicació.

Com que el pensament científic i la tecnologia que l'acompanya han d'ocupar tots els nivells de la vida, caldrà que el pensament míticosimbòlic que l'ha precedit quedi escombrat. Cal no fer

resistència al retrocés del pensament mític, al contrari, cal afavorir-lo i estimular-lo.

Els venerables, mil·lenaris i sagrats mites i narracions ja no han d'estructurar la nostra forma de pensar, ni la nostra forma de sentir, ni les nostres accions, ni les nostres organitzacions, perquè estan morts. Cal expulsar-los dels llocs residuals que encara conserven en nosaltres mateixos i en la societat. Han de morir com a programadors col·lectius, encara que podran viure fent altres funcions com ara la poètica, la històrica o la religiosa.

No sabem si hem guanyat o perdut qualitat en passar d'una societat preindustrial, mitològica, simbòlica i religiosa a una altra d'industrial, científica, tecnològica i laica; però és un fet irreversible i les lamentacions són inútils i contraproductes.

3r. *L'aparició de les organitzacions econòmiques d'innovació contínua.* Aquestes societats encara són minoritàries en el món, fins i tot en els països desenvolupats. Però, malgrat això, tenen una força econòmica de tal magnitud que contextualitzen qualsevol altre tipus d'activitat. La innovació ja és el primer factor de competitivitat econòmica. Tot allò més innovador és el que és més competitiu, i tot el que és més competitiu és el que té més èxit econòmic. Això val tant per a les empreses com per als països. Aquest és el nou marc econòmic. Aquí hi està abocat tothom i pobre d'aquell que se'n quedi al marge, d'aquesta cursa!

 257

No sabem tampoc si serà bo o dolent passar de les societats que vivien de fer fonamentalment sempre el mateix (societats estàtiques) a societats que viuen de canviar (societats dinàmiques). En tot cas, estem encarrats a aquest fet. No sabem encara si podrà ser universal, però, si desitgem el millor per a la nostra espècie, esperem que pugui ser-ho; de tota manera, és la llei que ja regeix Europa. Com que es tracta d'un fet irreversible, més val acceptar-lo i adaptar-se que lamentar-se.

4t. *Un últim factor, encara: la globalització, la importància de la qual encara és difícil de ponderar.* A cada ciutat, a cada país i al món conflueixen una cultura científicotècnica universal; un mercat financer i de productes i de serveis universals; un sistema de comunicacions i informacions global; una cultura de l'oci universal; totes les grans tradicions religioses amb els seus textos sagrats i els seus mestres.

Aquests quatre tipus de fets han induït **quatre modificacions culturals** importants.

1r. *Les organitzacions econòmiques basades en la innovació imprimen una nova lògica cultural.*

Allò que desencadena aquesta nova lògica és el fet que la clau de l'èxit econòmic sigui la innovació; perquè la innovació contínua de productes i de serveis està directament relacionada amb la creació contínua de ciència i de tecnologia. Per part seva, cada nova ciència i tecnologia induïx noves maneres de treballar que impliquen noves formes d'organització i nous sistemes de cohesió, de valors i de finalitats.

En les noves societats tot es mou: les noves ciències mouen les interpretacions de la realitat; les noves tècniques, les formes de treballar; aquestes fan canviar les formes d'organitzar-se, les motivacions i els projectes. Tot es mou i cal que es mogui contínuament. Cap forma d'interpretació, de valoració o de vida pot quedar fixada. La conseqüència d'aquest fet és que les creences que per la seva naturalesa intocable fixen la interpretació, la valoració i el comportament queden fora de joc.

2n. *Els col·lectius per a la innovació estan introduint un nou tipus d'organització col·lectiva.*

Durant mil·lennis hem cregut que la forma pròpia d'organització humana era la jeràrquica, tant a nivell de països, com per a les col·lectivitats, la família i fins i tot per als grups religiosos.

La desaparició de les societats agrarioautoritàries, la crisi de les organitzacions tayloristes de producció en cadena i l'aparició de les societats d'innovació, ens estan convencent que l'organització jeràrquica és només una forma d'organització entre moltes d'altres possibles, i és inepta per als col·lectius que han de dedicar-se a la producció de nous coneixements, noves tecnologies, nous productes o serveis. Aquest nou tipus d'agrupacions han d'excloure l'organització jeràrquica.

3r. *Les societats d'innovació estan introduint un nou individualisme.*

Una economia d'innovació requereix individus creatius. La complexitat del saber científic i tecnològic i la seva parcialització necessària exigeix la creació d'equips. Cada equip estarà format per especialistes en diverses matèries dotats de la màxima creativitat i iniciativa.

La necessitat de creació contínua accentua l'individualisme, però la fragmentació inevitable del saber imposa que els individus no puguin funcionar d'una forma autàrquica. En les noves circumstàncies es perd l'autarquia del liberalisme clàssic perquè ningú no pot funcionar sol, ni tan sols per a ser creatiu en la seva pròpia especialitat.

La clau de la formació d'equips és la comunicació entre individus especialistes. Cal que es difongui la comunicació en totes les direccions de l'equip i cal que es faci sense reserves; en cas contrari, la capacitat creativa del grup quedaria fortament perjudicada. Per això, la comunicació ha de ser personalitzada, càlida, completa, confiada. Com més completa sigui la comunicació més fluid serà el flux de la informació i la capacitat creativa de l'equip serà més gran.

No obstant això, una comunicació intensa, plena, voluntària (ningú no pot apoderar-se de la capacitat creativa d'un altre a la força) no es pot imposar; només es pot aconseguir motivant-la amb imatges de futur, amb projectes de futur que proposin valors i objectius als quals els individus s'adhereixin lliurement.

En conseqüència, l'èxit econòmic de les organitzacions d'innovació, les anomenades organitzacions intel·ligents, i el seu poder per a contextualitzar totes les altres formes d'economia, estan introduint una nova forma d'organitzar els col·lectius que ja no es basa en la submissió; aquesta no seria rendible econòmicament, ja que ningú crea rendint plenament quan està sotmès sinó per adhesió voluntària a un projecte.

Durant un temps coexistiran els dos tipus d'organitzacions, les que es fonamenten en la jerarquia i la submissió i les que es fonamenten en la voluntarietat i la comunicació; però les societats d'innovació i voluntàries marcaran la punta de llança de l'economia i de la cultura. Les organitzacions jeràrquiques retrocediran i estaran subordinades a les organitzacions creatives.

La totalitat dels grups humans arribarà a estructurar-se en organitzacions creatives i intel·ligents, o serà només cosa d'una elit internacional?

Les dues alternatives són possibles, però pel curs que segueixen les coses, lamentablement, sembla més probable que només sigui cosa d'una elit transnacional; si més no, per un temps. De tota manera, dependrà de tots nosaltres i no de la naturalesa de l'economia d'innovació, que sigui una cosa o l'altra.

4t. La confluència de cultures, religions i creences comporta una nova manera de veure la religió.

La confluència de totes les grans religions i creences en la societat global, en els països i les ciutats, exigeix que totes hagin de viure en pau, sense atacar-se les unes a les altres, sense menysprear-se, ajudant-se una a l'altra, evitant rigorosament la pretensió d'eliminar-se mútuament o de posar-se unes per damunt de les altres. En cas contrari, la religió seria un obstacle capital per a la societat de la globalitat, un obstacle que caldria eliminar a favor de la pau i de la supervivència.

Aquesta convivència imposa una mutació del sentit absolut que s'atribueix a les creences particulars. Afirmacions tals com Mahoma és l'últim dels profetes, o que Jesús és el Fill de Déu, o que Buda és l'il·luminat han de poder conviure una amb l'altra. Aquestes creences religioses poden subsistir, com a creences, convivint les unes amb les altres? S'haurà d'aconseguir, perquè si aquestes creences absolutes no poguessin conviure serien nocives i perilloses per a una societat global que requereix, abans que res, fonamentar-se en la comunicació i la pau.

Des del punt de vista de les tradicions religioses, *quina seria l'actitud coherent i sàvia davant totes aquestes mutacions econòmiques i culturals?*

En primer lloc, no oposar-se als canvis que són inevitables; tampoc doblegar-s'hi amb resignació com si es tractés d'una calamitat irremeiable. Cal una acceptació activa. Cal acollir els canvis, cal procurar comprendre'ls i veure les seves possibilitats; cal arribar a estimar les noves formes de vida humana per a poder reconduir-les en positiu. Només amb una postura com aquesta pot ser real i eficaç l'intent de transmetre'ls la saviesa religiosa de cultures que han mort o que estan condemnades a extingir-se.

Amb les cultures succeeix com amb les persones; si no són acceptades tal com són, sense reclamar-los que siguin tal com --segons els nostres criteris- haurien de ser; si no hi ha un interès real i veritable per elles, comprenent-les i estimant-les, quina autèntica saviesa es pot aspirar a transmetre realment i veritablement?

Jesús va parlar als homes de l'Imperi romà i als del poble d'Israel sense lamentar-se de l'existència de la condició del poder militar depredador i opressiu de Roma i sense lluitar contra les estructures i institucions del seu poble. Va acceptar una cosa i l'altra i, tal com eren, els va parlar d'una altra dimensió de l'existència, del Pare. Si els romans, els hel·lenistes i els jueus arribaven a veure el Pare, ells canviarien l'imperi i canviarien Israel. El mateix feren altres mestres religiosos.

Així, doncs, si volem recollir el ric llegat de les tradicions religioses de la humanitat i fer-lo arribar a les societats del segle XXI que ja s'estan forjant, hem d'acollir la humanitat que nosaltres mateixos hem construït; hem d'interessar-nos per la seva autèntica manera de pensar i sentir fins a fer-nos capaços de comprendre-la, de no jutjar-la sota paradigmes d'èpoques passades, arribar a estimar-la i, estimant-la, poder veure les seves possibilitats bones i col·laborar en el seu desenvolupament.

Si volem que la tradició no s'interrompi, cal rellegir tota la tradició, les escriptures i els mestres des de les noves maneres de pensar, les que realment hi ha, des de les noves formes de sentir i veure el món, les noves formes de viure.

Aquest és el trànsit en el qual ens trobem:

Venim de societats que van viure, durant mil·lennis, de fer fonamentalment sempre el mateix. Societats que van construir lentament un projecte viable de vida, que el van testar i corregir durant llargs espais de temps. Quan van haver verificat el seu funcionament el van fixar per a bloquejar qualsevol possible canvi. Com? Narrant que Déu mateix havia revelat quina havia de ser la manera de pensar, de sentir, d'actuar i d'organització. Déu havia disposat aquell projecte de vida per a nosaltres, exigia submissió i castigava la desobediència.

En el programa de vida, llargament construït i verificat, s'hi vivia la dimensió sagrada de l'existència; això sacralitzava el programa, el feia intocable, bloquejava i feia il·legítim qualsevol canvi. Un programa sagrat de vida demana submissió, que vol dir creure incondicionalment la seva procedència divina. El dubte era perillós per al col·lectiu i delictiu davant de Déu. D'aquesta manera, les societats estàtiques que havien d'excloure qualsevol canvi i alternativa s'articulaven sobre creences intocables.

La religió, que sacralitzava el projecte de vida, quedava atrapada en aquest patró del qual no podia sortir sense posar en risc les societats estàtiques. Així, la religió quedava articulada sobre creences enteses com a formulacions intocables.

Estem anant a parar a societats d'innovació i de canvi continuat. En elles, les ciències mouen constantment les interpretacions de la realitat, les tecnologies --al ritme de les innovacions laborals-- transformen contínuament les formes de treball i les organitzacions i, amb elles, les formes de cohesió col·lectiva, els valors i les finalitats.

En les noves societats, cal excloure tot allò que bloquegi el canvi, perquè necessiten programar-se per moure's.

En una societat amb aquestes característiques, l'experiència religiosa haurà de *dissociar-se* necessàriament de la identificació amb sistemes de creences que fixin una interpretació de la realitat; haurà de dissociar-se de la identificació amb quadres de valors i de moralitat, sistemes d'organització, formes de vida i projectes de vida que estiguin fixats sota la creença de ser revelats i que, per tant, han de ser viscuts com a exclusius i excoents.

La religió ha de deslligar-se de creences i projectes de vida intocables, perquè aquestes són formes pròpies de cultures ja desaparegudes o condemnades, de forma clara i definitiva, a l'extinció; ha de deslligar-se de creences perquè són formes que bloquejarien la possibilitat mateixa de l'existència de les societats d'innovació; i el nou tipus de societats és ja una necessitat ineludible.

Així, doncs, en les noves condicions culturals, el llenguatge religiós no ha d'anar acompanyat ni ha de fonamentar-se en creences intocables. Cal poder presentar l'esperit de les tradicions religioses del passat nu de creences com una proposta lliure de submissions.

Hem transitat des d'unes *societats estàtiques* que es fonamentaven en creences, que bloquejaven els canvis i les alternatives, a unes *societats dinàmiques* que es fonamenten només sobre supòsits, hipòtesis, postulats, projectes motivadors del canvi.

Les societats estàtiques van fer del llenguatge religiós, de les seves narracions, símbols, escriptures, ensenyaments dels mestres i tradicions, el suport de creences. Aquesta no és la natura immutable dels símbols, és tan sols la seva versió preindustrial i estàtica.

Una versió ni preindustrial ni estàtica, del llenguatge religiós, haurà d'estar explícitament deslligada de creences fixades i de projectes de vida intocables; d'una altra manera quedaria bloquejat i deslegítimat el canvi constant que requereixen les societats d'innovació contínua en les interpretacions de les coses, en les valoracions, en les formes de viure i en els projectes.

Les noves condicions culturals ens forcen a reconèixer que *el llegat de les grans tradicions religioses de la humanitat no pot ser un llegat de creences*. Una lectura lenta i ponderada de les tradicions des de la nostra nova situació ens mostra que *la proposta religiosa dels nostres avantpassats és la proposta d'un camí interior* que fonamentalment consisteix a passar de pensar, sentir, percebre i actuar, regit per la necessitat i, per tant, egocentrat, a pensar, sentir, percebre i actuar des del silenci de la necessitat i, per tant, no egocentrat. Diuen les escriptures i els mestres que des del silenci de la necessitat, des de la desegocentració sorgeix un nou pensar, sentir i actuar, ja no al servei de la necessitat: silenciós. Se'ns convida a transitar de ser exclusivament un ego necessitat a adquirir la dimensió d'un testimoni que, silenciada la necessitat, només mira, sent i actua.

Les tradicions ofereixen una dimensió de la realitat a la qual només s'accedeix pel silenciament de la necessitat i de l'egocentració. Per accedir a aquesta dimensió cal, doncs, fer un procés que és un silenciament que comporta una subtilització de les nostres facultats.

La dualitat en què ens enclaustra la nostra necessitat (l'ego, com a subjecte de necessitats, i l'entorn, com a camp per a satisfer les necessitats) esclata i ens permet accedir a un coneixement, un sentiment i una actuació universal, gratuït, des del "no- dos" de la dualitat "subjecte-objectes". Aquesta és la dimensió del coneixement i sentiment silenciós, aquest és l'oferiment real de les tradicions, un oferiment que, en les societats industrials, podia fer-se abocat en motlles de creences i sense creences en les noves societats informatitzades de canvi continuat.

Si el camí religiós no és un camí de creences sinó un camí vers el coneixement i sentiment silenciós, *quin paper juguen les antigues creences* en aquest oferiment que ens fan les religions?

Les antigues creences no han de sotmetre la ment, ni el sentir, ni l'acció. El que van dir els mestres religiosos, les escriptures i les tradicions, són tan sols imatges. Per descriure la funció d'aquestes imatges faré ús d'expressions de les tradicions mateixes.

El que diuen els mestres religiosos, les escriptures i les tradicions són com cants que ens arriben de l'altre món, que és el món del silenci. Ens parlen de presències, no de formulacions. No formulen res que calgui creure sinó que testifiquen una altra dimensió.

Són com els lladrucs provinents d'un poblat llunyà al bell mig de la nit i de la inseguretat del desert. Els lladrucs no enuncien res, testifiquen la seguretat i la salvació del poblat.

Són com contes d'eternitat. Contes que apunten més enllà de la vida i de la mort.

Són com enigmes que cal desxifrar amb la ment, amb el sentiment i amb el cos per a rompre el cercle d'acer de l'egocentració.

El que diuen les tradicions sagrades no són una descripció del que s'ha d'arribar a conèixer, ni representen una solució per a res, ni per la vida ni per la mort, ni són res que demani submissió. Són com un poema, com un vers, com un rumor, com un saber anticipat, un pressentir, un lloc on poder contrastar els propis assoliments. Són una incitació, un convit, una orientació, no un punt d'arribada.

Les creences i les formulacions de les tradicions compleixen la seva funció en un procés de coneixement quan se'n fa ús emprant-les amb seriositat, deixant-se empènyer i guiar per elles i, després, deixant-les enrere.

El *missatge de les sagrades escriptures i dels mestres* consisteix en unes immenses creacions de l'esperit, filles d'una indagació i verificació plena de passió i lucidesa; són poemes immensos, creacions humanes atrevides fetes no per fugir de la realitat o mitigar-la sinó per indagar-la, perquè en elles es reveli l'altra dimensió; són

esforços apassionats d'indagació silenciosa que es transformen en revelació.

En la llarga etapa de les societats preindustrials vam voler veure en el missatge dels mestres, en les seves grans obres i en les seves revelacions, un projecte complet de vida baixat del cel, un projecte que calia creure i que exigia submissió. Es tractava d'una lectura útil per a fixar i mantenir unes maneres de viure estàtiques i, per tant, basades en la submissió; una mala lectura, però, de cara a conduir vers el coneixement i sentiment silenciosos.

Les noves condicions culturals i tecnològiques de les societats dinàmiques ens han permès recuperar la llibertat de l'ensenyament radical de les tradicions. El llegat de les tradicions ja ni pot ni ha de programar res, ni ha de resoldre, apuntalar o legitimar res; aquest paper és el que juguen les ciències i els seus derivats. El llegat de les tradicions pot tornar a ser un instrument d'indagació, de coneixement i sentiment silenciosos, de respecte, veneració i amor.

Quan es rep així el llegat de les tradicions, les narracions, mites i símbols es fan servir per alliberar-se de tota forma, les creences per a perforar qualsevol creença, els déus per a no haver de tenir déus. Perquè els mites, símbols, creences i doctrines són barques per creuar el riu, que han de ser abandonades un cop ja s'ha creuat. Són com poemes que ens fan pressentir el camí i el seu terme; són com la mà dels savis que ens condueix més enllà dels límits; són pedagogs del sentiment silenciosos lliures de tota forma.

Allò que mereix ser rescatat del complex "religiós", caldrà fer-ho *des d'una estructura del pensament i del sentiment no teista*.

En les societats plenament industrialitzades, en què amb prou feines queden residus de vida preindustrial, la interpretació de la totalitat de la realitat és exclusivament científica. Així és la interpretació de la natura i del cosmos, de la matèria i la vida, de l'home i de la societat humana, de la història, dels valors i dels projectes col·lectius, de les comunicacions, etc.

En aquests diversos nivells d'interpretació de la realitat i en els esforços per a pensar el conjunt de tots ells, Déu no hi entra per a res, ni hi pot entrar ni és raonablement presumible que hi entri en el futur. Tot el nostre sistema d'interpretar la realitat ni té Déu ni el tindrà.

Déu tampoc entra en les nostres construccions tecnològiques. Conseqüentment, no entra, doncs, en els nostres sistemes de treball ni en la seva gestió, ni en els sistemes d'organitzar de forma convenient les nostres societats.

La conseqüència d'aquesta manera de pensar, treballar i organitzar-se és que les trames del nostre sentir la realitat i a nosaltres mateixos tampoc no té Déu.

En resum: el nostre pensament, el nostre treball, la nostra organització, així com també el sentiment, tot, estarà tramet, articulat i construït sense Déu. I haurà de ser així mentre visquem de la ciència i la tecnologia. Aquesta és la realitat de la qual partim i, si som realistes, no cal esperar que canviï.

Si les tradicions teistes, la jueva, la cristiana i la musulmana, *volen continuar vives*, haurà de ser tenint en compte aquest tipus d'estructura cultural, sense pretendre negar-la, ni suprimir-la ni ignorar-la. No seria ni raonable ni realista voler eliminar aquest tipus de societat; menys encara intentar alterar les línies mestres de la seva estructura.

Aquestes són les línies mestres de l'estructura de les noves societats industrials:

- Fonament científic per a tot. I la ciència és fonament per a tot amb l'argument més irrefutable per uns vivents: vivim i mengem de la creació de coneixements.

- Les ciències s'estenen a tots els àmbits de la realitat; quan entren en un àmbit, ja no en tornen a sortir.

- La tecnologia sofisticada s'estén també a tots els àmbits de la vida individual i col·lectiva, també les comunicacions.

- Es viu de la innovació constant que, tal com hem indicat, arrossega un canvi continuat de la interpretació de la realitat, de les formes de treballar i d'organitzar-se, dels sistemes de cohesió, motivació, valoració i dels projectes col·lectius.

Aquests són els trets inevitables de la nova societat. N'hi ha d'altres, com podria ser l'organització capitalista o l'organització en nacions, que no són inevitables ni pertanyen al conjunt de línies mestres de la nova societat; ni són, tampoc, els factors que generen les mutacions que estem considerant aquí.

Aquesta estructura fonamental és la que prescindeix de Déu pel que fa a la interpretació de les realitats, totes elles. I quan el conjunt de la interpretació de la realitat prescindeix de Déu, el treball i l'organització també en prescindiran. Quan en prescindeixen la interpretació, el treball i l'organització, el sentir també en prescindirà, és inevitable. Si el sentiment de la realitat, de tota, prescindeix de Déu, la construcció dels projectes col·lectius també en prescindirà.

Aquesta és l'estructura inevitable de les societats industrials avançades. No és una estructura ni millor ni pitjor que la de les societats preindustrials que tenien a Déu com a eix de la interpre-

tació del món (creacionisme), com a eix de la interpretació de la història (providencialisme) i com a eix de la legitimació i justificació de l'organització social patriarcal i jerarquitzada (autoritats posades per Déu i representant-lo). Si aquesta era la interpretació de la realitat i de l'organització social, el sentiment s'articulava al voltant de Déu i rebia d'Ell el seu projecte inviolable de vida.

Encara no ens trobem totalment immersos en el nou tipus de societat. L'organització col·lectiva familiar, d'empresa o d'Estat conserva encara un marcat accent jeràrquic, tot i que en declivi. El nostre sentiment, en molts aspectes, es troba molt endarrerit respecte les afirmacions que fan les ciències, l'ús real de les tecnologies o les noves organitzacions; ara bé, es posarà al dia, inevitablement, si no és que entrem en crisis econòmiques catastròfiques.

Hi ha molts aspectes, els religiosos per exemple, en què entrem en conflicte amb nosaltres mateixos perquè hi ha amplis sectors del nostre sentiment que no s'han posat al dia, que són residus de la cultura anterior. Què hem de fer davant de conflictes d'aquesta mena? Deixar d'esforçar-nos per mantenir uns "sentirs" condemnats a l'extinció, deixar d'intentar mantenir el sentir teista. Tot això ha de desaparèixer i hem d'ajudar a la seva eliminació.

Què passa, aleshores, amb el teisme?

En una societat com la que hem descrit, que acceptem tal com és sense pretendre alterar la seva estructura interna, com podem parlar-li de Déu amb sentit i amb eficàcia?

Quan el llenguatge religiós de la nostra tradició occidental parla de Déu ens diu que és el Senyor, el Creador de cels i terra, el Provident, el que regeix els destins i la història, el Salvador, el que revela la veritat i allò que ha de ser el nostre projecte individual i col·lectiu de vida, Jutge de vius i de morts.

Aquest llenguatge no pot presentar-se com alternativa al llenguatge científicotècnic de les societats d'informació, d'innovació i de canvi constant. Si es volgués presentar com alternativa seria suïcida per a la religió. La religió no és un projecte de vida alternatiu perquè les escriptures parlen des de societats preindustrials a societats preindustrials.

Quan es parli de Déu en les noves circumstàncies culturals, haurà de quedar clar que s'està parlant d'una dimensió d'aquesta mateixa realitat accessible per mitjà del coneixement i del sentiment que acompanya el silenciament complet de l'ego.

En la nova societat ha de quedar clar, de manera explícita, que quan parlem de Déu, parlem amb una imatge i ens referim al més enllà d'aquella imatge. Quan parlem de Déu, estem parlant del "no-

Déu de Déu", és a dir, de la dimensió silenciosa del coneixement i del sentiment; de la dimensió de tot el que hi ha que el silenci ens mostra com l'absència --el buit-- de tota construcció nostra.

La imatge antropomorfa de Déu és construcció nostra. Podem comparar-ho amb els poemes: allò que diuen els poemes és real, però els poemes no descriuen la realitat. El que diuen els poemes no existeix de la manera com ho diuen, però el que diuen és real i podem comprendre la realitat de la qual parlen. Amb la imatge de Déu, amb les paraules que s'hi volen referir, passa una cosa molt semblant.

Són paraules que conviden i inciten a indagar la realitat. El llenguatge teista ens diu: allò que veus i vius en la teva vida quotidiana no és, en realitat, com ho veus i ho vius des de la perspectiva egocentrada de la teva necessitat; investiga-ho des del silenci complet d'aquesta perspectiva teva i veuràs que és "no-dos"; i aquesta unitat no és inerta, és com un rostre.

Parlar de Déu mostrant que del que es parla és del "no-Déu de Déu" en aquest sentit que hem comentat, és l'única possibilitat de poder ser teista en una societat en la qual Déu ja no és un supòsit per a res. Haurem d'aprendre, doncs, a ser teistes sense tenir déus.

Això significa aprendre i ensenyar a emprar el llenguatge teista de les tradicions com es fa amb els poemes. Suposa, lògicament, aprendre i ensenyar a entendre i a fer ús del llenguatge teista com un llenguatge lliure de cap sotmetiment a creences. Si el sentit del terme Déu i del que es diu d'ell és conduir-me al coneixement silenciós, haurà d'alliberar-me de la submissió a qualsevol creença o formulació, també de la de Déu.

Finalment, quan vulguem seguir la nostra tradició cristiana, ho haurem de fer en una *confluència* explícita i reconeguda *de totes les tradicions religioses de la humanitat*.

La confluència de tradicions és un ajut poderós, no un destorb. És més fàcil arribar al "no-Déu de Déu" si se'l coneix també com el Buit, com Brahman, com Això. Des de la pluralitat de tradicions i la convivència de creences i formulacions diverses i contraposades, és més fàcil fer un ús correcte de les creences: accedir al més enllà de tota creença, al silenci de qualsevol creença, a l'alliberament de qualsevol formulació, un ús que ens possibilita accedir al coneixement i al sentiment silenciós.

La confluència, acceptada i volguda, de totes les tradicions, en absoluta humilitat, sense que unes es posin per damunt de les altres, sense cap menyspreu d'unes per altres, estimant-se i servint-se unes a les altres, condueix vers la confluència en la comunicació que és comunió vers el silenci i en el silenci.

Abstract

In this article, professor Corbí analyses the great challenges of our societies, and studies the conditions of possibility for a discourse about God within them. He proposes the necessary dialogue among theistic religions and the need to purify the discourses about God.